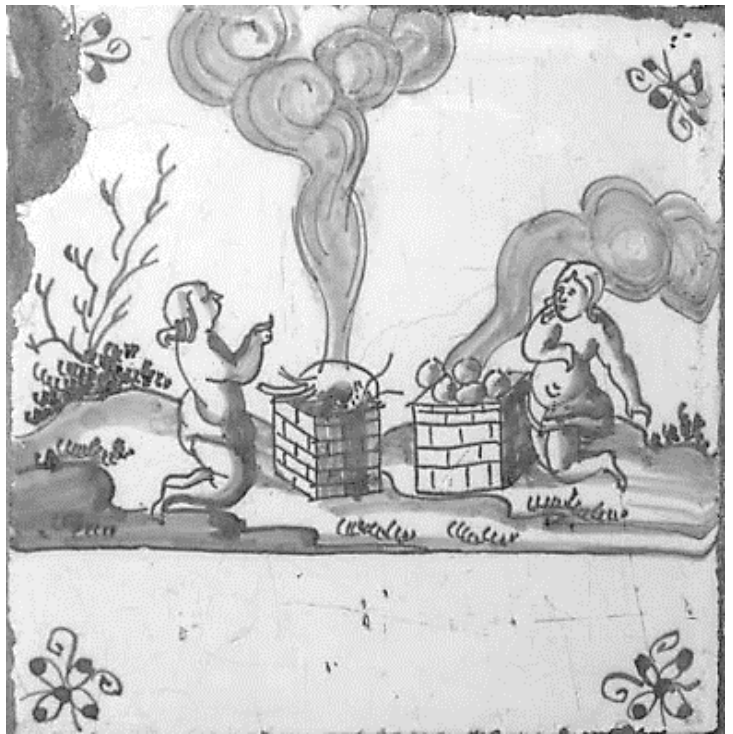

Toespraak VDPH-T, 19 februari 2023. Genesis 4:1-18 Kaïn en Abel. Geweld in de naam van God? Ds. Pieter Post.

Het verhaal blijft altijd hetzelfde

In de voorbereiding van diensten zoek ik meestal naar een gepaste afbeelding van het thema. Maar voor deze dienst waren het allemaal plaatjes waar de een de ander vermoordt, telkens weer anders weergegeven. Dat kennen we nou wel, dacht ik, doen we niet. Maar toen het wandtegeltje waar Kaïn en Abel bezig zijn met offeren. Zij geven God iets cadeau om de goedheid die Hem toekomt, te eren. Moet wel uit een oud sloophuis komen. En ik schat de achttiende eeuw, want aan het haarkapsel is te zien dat het de pruikentijd is. Periode van een en al deftigheid met gespen, kant, strikken, hoge hakken, poeder en diepe décolletés. Tegeltjes waren gebruikelijk in keukens en schouwen om wie niet kon lezen toch van de bijbelse verhalen te voorzien. Het was ook een wat elitaire tijd, en dat

staat wel een beetje in contrast met het landbouwleven van Kaïn en Abel. Maar zo vreemd is het nou ook weer niet, omdat het verhaal in alle tijden en culturen opnieuw tot ons spreekt. In die zin zouden we de beide broers tegenwoordig ook met een kaalgeschoren hoofd, heel wat tattoos en piercings kunnen aantreffen, maar een ding is zeker: het verhaal blijft hetzelfde. Want het spook van geweld, gijzelnemingen, moorden, zelfmoordaanslagen, oorlogen en noem maar wat, waart alle tijden over heel de aarde rond. Daarom zien we op het tegeltje dat de rook van Kaïn neerdaalt, terwijl de walm van Abel rechtstreeks opstijgt naar de hemel. Daarmee wordt het verschil meteen duidelijk: hier is iets niet in de haak, of wat plechtiger gesproken: de hemel accepteert niet alles.

Waarom verdient?

We kennen dit verhaal als de eerste moord in de mensheidsgeschiedenis. Gelijk al na het verhaal over de goede schepping met vader en moeder Adam en Eva, die ook al niet zo'n frisse start maken. En het lijkt wel alsof dat al vroeg in ons DNA zit, dat er geen ontkomen is aan het ongeluk dat de mensheid treft. Over het waarom blijft het een raadsel. Ligt het aan de mededeling over het offer van Abel dat hij de beste stukken vlees van zijn kudde offerde? Over wat Kaïn offert, de allereerste vruchten van de landbouw, blijft het stil. Zat er een rotte appel tussen de oogst? Zeg het maar, wij krijgen daar geen antwoord op. En wat ook opmerkelijk is, is dat Abel zijn broer volgt in het offeren, je zou denken goed voorbeeld doet goed volgen. Dus opnieuw: waarom heeft Kaïn het verdient dat zijn rook niet opstijgt en die van Abel wel?

De mens en zijn broer

Omdat we wel weten dat Abel door Kaïn zal worden gedood, ligt het voor de hand te bedenken dat God voor de zwaksten en de kleinsten opkomt, maar dat klinkt wat clichématig. Het gaat ook helemaal niet om de vraag of Abel een beter mens dan Kaïn is.

Het gaat om heel iets anders. Als Eva het leven aan Kaïn schenkt wordt daarbij vermeld dat zij het leven geschonken heeft aan een man. En daarna brengt ze Abel ter wereld, maar voordat zijn naam wordt genoemd wordt eerst zijn relatie met de man aangeduid met broer. Kaïn de man, krijgt een broer Abel. De mens krijgt een broer. En je voelt al een verschil in machtsverhouding: Kaïn is sterker dan Abel. Kaïn neemt ook het initiatief om te offeren, en Abel treedt in zijn voetspoor. Abel wordt aangemerkt als een broeder van de mens. Het gaat hier niet om het verhaal van twee broers, een oudste en een jongste, maar om een veel groter verhaal namelijk over de mens en zijn broer, die samen het beeld van God vormen. En dat maakt het heel interessant, maar ook heel kwetsbaar.

Want Abel betekent 'damp' of 'vluchtigheidje', het is er en voor je het weet is het weg. Elkaar als mens tot broeder en ook zuster zijn, betekent dat je kwetsbaar bent voor elkaar. Als mens sta je nooit alleen, maar je bent altijd met je broeder of zuster. Toen ik van de week in de Turkse moskee aanwezig was om ons collectegeld te brengen wegens de aardbeving, sprak ik hen aan met broeders (er waren helaas geen zusters bij). Vanuit de gedachte dat we allemaal beeld van God vormen.

Twee gezichten

Maar het verhaal maakt duidelijk dat we naar elkaar kijken met twee gezichten. De ene keer zien we met ontzag op tot de ander, en de andere keer kijken we uit machtsgevoel neer op die ander. Wij zien als Abel op tot iemand die sterker is zoals Kaïn, en wij kijken als Kain neer op iemand die na hem komt zoals Abel. In families zie je dat ook wel: de oudste voelt zich verantwoordelijk voor wie na hem komen, 'de jonkies', wat tot een bedilzucht kan leiden waar niemand op zit te wachten. Of andersom krijgt hij die rol mooi toebedeeld, 'jij bent de oudste, beslis jij maar' als het moeilijk wordt. Een soort van afschuifstelsel van verantwoordelijkheden wat wel gemakkelijk is. Het verhaal van Kaïn en Abel schetst dat broedervolken die hoe verwant ze ook zijn, elkaar zo tot vijand kunnen verklaren: Russen-Oekraïners, Palestijnen en Israëliërs, moslims onder elkaar, net als christenen onderling. Het niet nemen van verantwoordelijkheid voor elkaar kent alleen maar verliezers. Abel is er niet meer, en Kaïn leeft met de angst ook gedood te worden. We denken soms dat we goed handelden, maar de rook bleek uiteindelijk neer te dalen. En dat leidt bij Kaïn tot een boosaardige blik in zijn ogen. Waar komen onze boze blikken vandaan?

Rabbijnen hebben dit zo uitgelegd: Stel, je biedt iemand een geschenk aan. Maar die persoon weigert dat beleefd. Dan kun je jezelf afvragen: Wat heb ik verkeerd gedaan? Of je kunt boos worden. In het eerste geval wilde je oprecht de ander een cadeau geven, maar in het laatste geval ging het eigenlijk om jezelf. Egoïsme in plaats van vrijgevigheid. Ik geef, dus ik bepaal. En in dat laatste zit de kiem van een macht die alsmaar machtiger wordt en tenslotte eindigt in een almacht. Uitlopend op moord en angst. En op de grootste leugen die de wereld kent: 'Wir haben es nicht gewusst!', als de Heer de mens ter verantwoording roept waar zijn broer is gebleven. Wij ontkennen ons menszijn om elkaar te hoeden en te doen leven, is wat dit verhaal ons leert. Toch had Kaïn ook naar God kunnen opzien.

Had Kaïn maar woorden gekozen

Elie Wiesel (1928-2016) was overlevende van de Sjoa en schreef in een van zijn boeken, dit: 'Had Kajien maar woorden gekozen in plaats van geweld. Had hij zich maar tot God gewend en gesproken: Heer der wereld, leen me uw oor. U bent mijn getuige zoals ik de Uwe. U bent mijn rechter en ik ben bang, bang om te oordelen. Maar erken dat ik alle eden heb gehad mijn kwelling en mijn toorn naar U uit te schreeuwen. Ik heb alle mogelijkheden om mijn onrecht te stellen tegenover het Uwe. Erken dat ik mijn broeder zou kunnen slaan zoals U mijn vader hebt geslagen. Erken dat ik het aan mezelf verplicht ben te protesteren tegen de beproevingen die U de mens oplegt. Ik zou de mensheid kunnen verdrinken met mijn tranen en in haar bloed. Ik zou deze dwaasheid tot een einde kunnen brengen, en wie weet is dat wat U wilt, waartoe U me drijft. Maar ik zal het niet doen, hoort U, Heer der wereld, ik zal het niet doen, ik zál niet verdelgen, hoort U me, ik zál niet moorden!

Had Kajien aldus gesproken, hoe anders zou de geschiedenis, vervolgt Wiesel, zich hebben ontwikkeld. Het zou niet het wanhopige avontuur zijn geworden van twee broeders, van wie de één zich liet gelden door te doden en de ander door zich te laten doden, maar de schone en hartstochtelijke, reine en reinigende daad van een edel en vurig mensengeslacht. Had Kajien gekozen getuige te zijn in plaats van vergieter van bloed, dan zou zijn lot ons voorbeeld en ideaal zijn geworden, en niet het symbool van onze vervloeking. Zijn naam zou trots hebben gewekt en geen vrees. In plaats van de dood te opperen zou hij onze broeder zijn gebleven'. Tot hier Wiesel.

Geen oorlog meer

Dit is bepaald geen tegeltjeswijsheid wat hij hier te berde brengt. Er is verandering mogelijk, zoals Wiesel het ziet. De mens en zijn broer en zus hoeven zich niet in te houden te bekennen dat ze elkaar wel zouden kunnen doden als ze elkaar kwaad aandoen, maar spreken af dat niet te zullen doen. Landen kunnen kwaad op elkaar worden, maar ze kunnen afspreken: 'Hoort U, ik zál niet moorden!' Er zou geen oorlog meer zijn, alleen het woord van de diplomatie. Het komt neer op wat iemand vertelde over de zelfdoding van zijn zoon vertelde, dat hij maar hoopte dat er niemand was die hem zou troosten met goedkope woorden als God heeft het zo gewild. Dan zou ik hem wel naar de keel willen vliegen, maar het niet doen. Geweld in de naam van God, zal de Ene niet accepteren. De rook van het offer waarmee we goed denken te doen in de naam van God, zal nooit de hemel bereiken als het niet de intentie heeft van beeldrager van Gods goedheid zijn, het zal altijd naar beneden slaan. Daar herinneren Kaïn en Abel ons aan in ook onze tijd waarin we met zovelen samenleven uit alle delen van de wereld.

De gemeente houdt ons scherp en waakzaam

De gemeente is de oefenplaats van dat samenleven waarin we het beste van onszelf geven uit, toch eer aan de goedheid van een God die ons maakte en ons geschonken heeft aan elkaar? 'Het bloed van Abel roept nog steeds tot ons geweten', houdt ons scherp. 'Wie 't zingend overstemt is Kaïns deelgenoot' ons waakzaam. (lied 272: 2013)